

Keskin, İ. (2021). Kapitalizmin self-refleksif karakteri olarak sosyoloji: Simmel'in metropol örneği. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(40), 331-356.

DOI: 10.21550/sosbilder.778162
Araştırma Makalesi / Research Article

KAPİTALİZMİN SELF-REFLEKSİF KARAKTERİ OLARAK SOSYOLOJİ: SİMMEL'İN METROPOL ÖRNEĞİ

İbrahim KESKİN*

Gönderim Tarihi / Sending Date: 8 Ağustos / August 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 7 Eylül / September 2020

ÖZET

Bu makale modernite ile kapitalizm arasında organik bir ilişki olduğu varsayımından yola çıkarak modernitenin sosyoloğu olarak ünlenmiş Simmel'in metropol analizleri çerçevesinde sosyolojinin, kapitalizmin self-refleksif bir işlevi olarak kullanıldığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bunula ilişkili olarak şu sorular çerçevesinde sosyolojik bilginin soruşturmaya açılması hedeflenmektedir; sosyolojik bilgi sadece toplumsal olanın teorik bir ele alınışını mı ifade etmektedir? Yoksa toplumsalın manipülasyonu, kontrolü ve tahakkümü için aynı zamanda işlevsel olarak kullanılmakta mıdır? Çağdaş dünya modernitenin ethos'uyla oldukça çelişik görünmektedir. Moderniteye dair kaygılar aşılması imkânsız düzeyde derinleştirmiştir. Kapitalizme yönelik eleştiriler hatta sonuna dair beklentiler, kapitalizmi daha yaygın, daha incelikli ve nüfuz edici hale getirmiştir. Çağdaş dünya, kapitalizmin mutlak bir zafere ulaştığı görünümü sergilemektedir. Söz konusu eleştirilerin kapitalizmin bu seviyeye ulaşmasında pozitif bir katkısı olmuştur. Sosyoloji ve kapitalizm arasında böyle bir ilişkinin olabileceği ve sosyolojinin küresel dünyanın inşasında işlevsel olarak kullanıldığı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: *self-refleksivite, kapitalizm, sosyoloji, Simmel, metropol*

* Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Bursa / TÜRKİYE, ikeskin@uludag.edu.tr

Sociology as the Self-Reflexive Character of Capitalism: Simmel's Metropolitan Example

ABSTRACT

Based on the assumption that there is an organic relationship between modernity and capitalism, this article aims to reveal that sociology functions as a self-reflexive functioning of capitalism as part of the metropolitan analysis of George Simmel, who is famous as the sociologist of modernity. Related to this, within the framework of the following questions, it is aimed to open sociological knowledge to the examination; does sociological knowledge mean only a theoretical consideration of the social? Or is it used functionally at the same time for manipulation, control and domination of the social? The contemporary world seems very contradictory to ethos of modernity. Concerns about modernity have deepened to a level imposible to overcome. Criticism and even expectations of its end about capitalism have made capitalism more widespread, more subtle and penetrating. The contemporary world displays the appearance that capitalism has achieved an absolute victory. Could these criticisms have contributed positively to capitalism's attainment of this level? We believe that such relationship can exist between sociology and capitalism and sociology is used functionally in the construction of the global world.

Key words: *self-reflexivity, capitalism, sociology, Simmel, metropole*

Giriş

Eşitlik, özgürlük, kardeşlik. Aydınlanmanın siyasal devrimi aynı zamanda modernitenin vaadini de ifade ediyordu. İnsanlığın karanlıklardan kurtularak aydınlığa ulaşacağını müjdelemekteydi. Fransız ihtilalinin somutlaştırdığı slogan, modern toplumun *ethosunu* sembolize eden kavramlar olmuştur. Oldukça farklı biçimlerde yorumlanıyor olsa da, çağdaş dünyada karşı karşıya kaldığımız durum söz konusu vaatler ile örtüşüyor gibi durmamaktadır. Giddens ve Beck'in tespitleriyle ifade etmek gerekirse, içinde olduğumuz dünya bir risk dünyasıdır. Özgürlük vaadinin yerini oldukça incelikli ve zarif bir biçime bürünmüş akışkan gözetim almış, eşitlik vaadine karşılık servetin büyük oranda tekellerde biriktiği ve dünyanın büyük bir

kesiminin sefalete terk edildiği, kardeşlik vaadinin yerini ise çağdaş ırkçılıkların aldığı bir durumla karşı karşıyayız. Bir kesim aşırı beslenme sonucu ölürken diğer taraftan yoksulluk ya da yoksulluktan kaçmak için yollarda ölenlerin oluşturduğu bölünmüş bir dünyada yaşıyoruz. Marx, kapitalizmin içerdıği çelişkinin, kapitalizmi sona erdireceği öngörüsünde bulunurken, kapitalizmin çağdaş tarzının ulaştığı biçime yönelik bir fikir yürütebilir miydi bilemiyoruz. Kapitalizme yönelik süregelen eleştirilerin kapitalizmin bu seviyeye ulaşmasında pozitif bir katkısı olmuş olabilir mi? Zira hem modernitenin vaatleri hem de kapitalizmin sonuna dair ütopyalara karşın, kapitalizmin daha yaygın, daha incelikli, daha zarif ve daha nüfuz edici bir biçime dönüşmüş olduğu gerçeği ile karşı karşıya bulunmaktayız. Doksanlı yıllarda Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından Fukuyama, tarihin sonunu ilan etmişti. Bu ilan, elbette ki zamanın sonunun ilanı değil, ilerlemeci tarih kavrayışının, tarihin *telosu* olarak varsayıdığı, insani evrimin nihai noktasını ifade etmekteydi. Buna göre artık insanlık evrimini kapitalist batının ulaşmış olduğu noktada nihayete erdirerek, çağdaş Batı medeniyetinin ötesinde ulaşabilecek herhangi bir insanlık durumunun olmadığını ima etmekteydi. Dolayısıyla bu sadece bir öngörü ya da umudun ifadesinin ötesinde bir zihin biçiminin tezahürüydü. Çağdaş dünya, bu öngörüü büyük oranda onaylamış bir görünüm sergilemektedir. Zira karşı karşıya kaldığımız durum kapitalizmin ötesine dair tüm umutları anlamsızlaştıracak veya sadece bir hayalmiş gibi gösterecek düzeyde işlemektedir. Çağdaş dünyanın durumuna dair ifadeler ile çelişiyor gibi dursa da, dünyanın karşı karşıya kaldığı krizlere rağmen, insanların zihninde kapitalizmin ötesine dair umutları anlamsızlaştırmış gibidir. Zira kapitalizm, self-refleksivite¹ aracılığıyla sürekli çelişkileri ile yüzleşip söz konusu

¹ Refleksivite (İng.: reflexivity), kelime olarak Türkçeye; “düşünömsellik, düşünömlölük, kendi üzerine düşünme” şeklinde tercüme edilmektedir fakat bir terim

çelişkileri aşmaya dair sürekli bir refleks geliştirmektedir ve bunu da büyük oranda kapitalizme yönelik eleştiriler dolayısıyla yapmaktadır.

Sosyolojik perspektiften bakıldığında moderniteye ve kapitalizme dair tüm eleştiri ve değerlendirmelere rağmen, karşı karşıya kalınan durum kapitalizmin söz konusu aşaması olmuştur. Siyaset ve iktidar arasındaki ilişki geleneksel biçiminden oldukça farklılaşmış, siyaset iktidarını kaybetmiş, iktidar siyasetten bağımsızlaşmış gibi görünmektedir. Kapitalizmin iktidarı küresel hale gelirken siyaset ise yerleşmiş ve ulus devletler küresel kapitalizmin bölgesel karakolları işlevini üstlenmişlerdir. Bauman'ın ifadesiyle ulus devletler, küresel sorunların ve risklerin bölgesel çöçüleri durumuna gelmişlerdir. Dahası ekonomik olarak çok büyük bir dengesizlikle karşı karşıya bulunmaktayız. Birçok ulus devletten daha fazla kişisel servete sahip olan bireylere karşılık dünyanın azımsanamayacak düzeyde nüfusu günlük bir doların altında bir yaşama mahkûm olmuş durumdadır. Çağdaş dünyanın içinde bulunduğu kriz durumuna dair eleştiriler ya da kapitalizme yönelik suçlamalar ise Amerika ve Avrupa'nın ekonomik kaba kuvvetini, imtiyazlıların imtiyazlarını savunmak, zenginlerin varlıklarını korumak ve kendi çıkarları için yaptıkları hareketlerin meşrulaştırmasından öteye gitmemektedir (Bauman, 2013: 33-35). Küresel kapitalizmin çağdaş durumu, ulus devletlerin tek başlarına sorunlarla baş edebilmesini neredeyse imkânsız hatta ulus devletleri büyük oranda işlevsiz hale getirmiş gibi görünmektedir (Bauman, 2013: 37-38).

Sosyoloji kendini objektif bir bilim olarak tanımlıyor olsa da, sosyoloji-sınıf, sosyoloji-burjuva ve sosyoloji-kapitalizm ilişkisi yadsınamaz. Sosyolojiyi objektif bir bilim olarak kabul etmek suretiyle ideolojik işlevini görmemek ya da görmezlikten gelmek onun tarihsel

olarak bu çevirilerin, kapsadığı anlamı yansıtmadığını düşünerek, biçim olarak Türkçe yazımını esas alıp olduğu gibi kullanmayı tercih ettik.

olarak inşa edilmesini görmezlikten gelmek olacaktır. Kavramların bizlere tarihsel geçmişlerini unutturarak ulaşması gibi, sosyoloji de gerçek tarihsel arka planı göz ardı edilerek kavranmaktadır. Bauman'ın ifade ettiği üzere, ulusun zihnini etkileyip, politik liderlerin eylemelerini biçimlendirmek suretiyle siyasal sürece doğrudan müdahale etmeyi ahlaki sorumluluk ve kolektif hak olarak görmeden (1996: 7) bağımsız bir sosyoloji varsayımı, sosyolojinin inşa sürecini göz ardı etmek anlamına gelecektir. Sosyoloji modernliğin bilimi olarak ortaya çıkmıştır².

Kapitalizm ile modern dünyayı birbirinden ayrı düşünemeyiz. Marx ve Durkheim, modern çağı sorunlu bir dönem olarak görmelerine rağmen bir umut içindedirler. Modern çağ kapitalizmin şekillendirdiği bir çağdır fakat onun sağladığı olanakların, açığa çıkardığı olumsuzluklara ağır bastığına inandılar. Marx, sınıf mücadelesini kapitalist düzen içindeki temel bölünmelerin kaynağı olarak görmüş ama aynı zamanda daha insancıl bir toplumsal sistemin ortaya çıkışını da düşleyerek bu düşünüyü de kapitalizm ile organik bir ilişki içinde ele almıştır. Durkheim, modernliğin ve endüstriyalizmin yaygınlaşmasını, çok daha büyük bir umutla karşılamıştır. İşbölümü ve ahlaki bireyciliğin birleşerek daha bütünleşmiş, daha uyumlu ve doyurucu bir toplumsal yaşamı kuracağına inanmıştır. Weber, Marx ve Durkheim ile kıyaslandığında daha kötümserdir ve modern dünyayı, ilerlemenin, yalnızca bireysel yaratıcılığı ve özerkliği yok edici bir biçimde genişlediği paradoksal bir durum olarak değerlendirmiştir (Giddens, 1994: 14-15). Toplumbilimde, Marx, Durkheim ve Weber'in çalışmalarından kaynaklananlar da dâhil olmak üzere, en seçkin kuramsal gelenekler modernliğin doğasını yorumlarken tek bir egemen dönüşüm dinamiğine bakmaya eğilim göstermişlerdir. Buna göre

² Geniş bilgi için bk. Bauman, 1996: 50-123.

modern dünyayı biçimlendiren ana dönüştürücü güç kapitalizmdir (Giddens, 1994: 18).

Sosyoloji ve İdeoloji ya da İdeoloji Olarak Sosyoloji

Avrupa sosyolojisinin temel fikirleri 19. yüzyılın başlarında, endüstrileşmenin ve devrimci demokrasinin yıkıcı etkisiyle, eski rejimde ortaya çıkan düzen problemine verilen cevaplar olarak anlaşılabilir. Fikirlerin niteliği ile toplumsal bağlamları arasındaki ilişki ele alındığında, sosyolojinin entelektüel unsurlarını üreten güçler ve gerilimler birebir modern liberalizmin, muhafazakârlığın ve radikalizmin temellerini oluşturan güçler ve gerilimler olarak karşımıza çıkmaktadır (Nisbet, 2013: 29). Ortaçağın çeşitli iktidar, refah ve statüsünü oluşturan eski düzenin çözülmesi 19. yüzyıl Avrupa toplumunu siyasi manzarasının altüst edince, bu unsurları yeniden tahkime yönelik büyük bir çaba - yeni bir düzen inşası ya da düzenin yeniden inşa çabası- ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla 19. yüzyıl tarihi, yeniden bu tahkim çabasının tarihi olarak görülebilir. Cemaatin doğası, iktidarın/gücün mevzilenişi, refah ve imtiyazın tabakalaşması, ortaya çıkmakta olan -modern- toplumda bireyin rolü, kutsal değerlerin siyasi ve ekonomik gerçekliklerle uzlaştırılması, Batı toplumunun yöneliminin nereye doğru olduğu gibi hususlar 19. yüzyıl insan bilimlerinin ana temaları olmuştur. Söz konusu temalar sanayi devrimi ile Fransız ihtilalinin etkisinden bağımsız temalar değildir. Bununla fikirler ile onların bağlamları olarak hadiseler arasındaki ilişkinin doğrudan ve zorunlu, mutlak bir ilişki olduğu iddiasında değiliz ancak olayların kavranış tarzı dolayısıyla bu ilişkinin analizlerde göz önünde tutulmasının bir zaruret olduğu kanaatindeyiz³.

Dolayısıyla sosyolojik fikirler de, hem bağlamları hem de bağlamlarıyla ilişkili ideolojilerden bağımsız ele alınması hem söz

³ Söz konusu meseleye dair geniş bilgi için bk. Nisbet 2013: 30.

konusu fikirlerin kavranması hem de onlar aracılığıyla yapılacak analizlerin bir tarz eksikliğe maluliyeti kaçınılmaz olacaktır. Özellikle de siyasi ve sosyal düşüncedeki fikirleri, yaşanan bunalımlara ve sosyal düzende gerçekleşen büyük değişikliklerin şekillendirdiği meydan okumalara cevaplar olarak görmek gerekir (Nisbet, 2013: 12). İdeolojiler yüzyılın doktrinel ve kavramsal meselelerinin kaynağını oluşturmaktadır (Nisbet, 2013: 22). Ve kurucu sosyologların yaptıkları sosyolojiyi, ideolojilerin içinden sosyoloji olarak değerlendirmek mümkündür. Fakat bizim burada ideolojiden kastımız siyasal anlamın ötesinde sosyoloji ve sosyoloji yoluyla gerçekleştirilmesi umulan ya da hedeflenen şeyleri ifade etmeye yöneliktir. Bu anlamı sosyolojik muhayyilenin *ethosu* ya da ahlaki temeli olarak da ifade etmek mümkündür. Zira Nisbet'in ifade ettiği üzere, sosyal bilimlerdeki temel fikirlerin kökleri tartışmaya mahal bırakmayacak düzeyde ahlaki beklentilerde ve umutlardadır. Bilim adamları ve teorisyenler objektiflik iddialarına rağmen, söz konusu fikirleri ahlaki kökenlerinden bağımsız ele almak mümkün değildir. Bu fikirler, saf bilimin yalın ve ahlaka kayıtsız akıl yürütmelerinden doğmuş değildir (Nisbet, 2013: 24-25).

Modern çağa geçişle birlikte açığa çıkan kaosu ortadan kaldırarak yeni bir düzen kurmayı hedefleyen modern birey ve modern zihin, sosyolojiyi yeni toplumsal düzenin inşa edici bilimi olarak görmüştür. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere, sosyolojik girişim ortaya çıkmakta olan yeni toplumsal düzenin sadece bir betimlemesi değildir. Sosyoloji aynı zamanda yeni toplumsal düzenin ortaya çıkardığı problemlerin tespiti ve teşhisini yaparak telafisine yönelik önerileri de içermektedir. Söz konusu sosyolojik tavır, gerek liberal gerek muhafazakâr gerekse de radikal tarzda gerçekleştirilmiş olsun. Fakat bu gün moderniteye yönelik muhafazakâr ve radikal tepkiler, büyük oranda sadece bir eleştiri gibi anlaşılabilir, sosyolojinin söz konusu işlevini gözden kaçırma eğilimi göstermektedir. Mesela Durkheim sosyolojiyi Fransa'da, toplumsal ve siyasi gerilimlerin etkisiyle kendini tam olarak

kuramamış üçüncü cumhuriyetin ihtiyaç duyduğu ahlaki boyutu kazandırmanın aracı olarak görmüştür. Ona göre bilimin kılavuzluğunda oluşturulacak yeni ahlak, toplumu bilimsel olarak inceleyecek ve toplumun ahlaki olarak yönlendirilmesinde bir araç olarak işleyecektir (Kabakçı, 2019: 172).

Sanayi kapitalizminin açığa çıkışı, kapitalizmin ilk biçimi olarak, kapitalizmin oldukça kaba bir biçimidir. Ortaya çıktığı zamandan itibaren devam eden süreçte kapitalizm, tüm eleştiri ve karşıtlıklara rağmen sürekli kendini revize ederek daha incelikli daha saydam, daha akışkan, daha nüfuz edici ve yayılcı bir nitelik kazanmıştır. Kapitalizme kendini yenileme imkânı veren nedir? Neden içerdiği çelişkiler sistemin çöküşüyle değil de daha muhkem bir tarzda işlemesine neden olmaktadır? Bu ve buna benzer soruların cevapları kapitalizme yönelik eleştirilerin, onun self-refleksivitesi ve kendini tahkim etmeye yönelik işlevi yerine getirdiği varsayımıyla ilişkili ele alınabilir. Kapitalizm ve eleştirileri arasındaki ilişki Batı düşünme biçiminin en temel niteliği olan kutupsal karşıtlıklar (*binary oppositions*) aracılığıyla işleminin doğal bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür. Zira batı düşünme biçimi, kutupsal karşıtlıklar yoluyla işlemek suretiyle kendi karşıtını, kendinin tahkimine yönelik işlevsel bir tarzda inşa eden bir karaktere haizdir⁴.

Modern toplumu, tarihsel akışın açığa çıkardığı değişimin bir biçimi olarak yorumlamak ne kadar mümkün ise rasyonel bir tasarım neticesinde inşa edilen bir toplum biçimi olarak yorumlamak da o derece mümkündür. Zira aydınlanma filozoflarının modern toplumun nasıl olması gerektiğine dair fikirleri söz konusu iddiayı desteklemektedir. Bu tasarımın faillerinin hedefledikleri toplumsallaşmanın ideolojik bir arka plana sahip olduğunu, sosyolojinin de bu ideolojik *telosun* bir ajanı olarak görev üstlendiğini söylemek

⁴ Geniş bilgi için bk. Küçükalp, 2008.

mümkündür. Zira toplumsal teorinin, toplumsalın nasıl işlediğinin hem analizini hem de işleyişinin bilgisini elde etme ve bu yolla da toplumsalın denetimini hedeflediğini söyleyebiliriz. Söz konusu hedefi en bariz biçimde Bacon'un *Bilgi güçtür, bilmek egemen olmaktadır* ifadeleri ortaya koymaktadır.

Modernite ve Kapitalizm

Sosyolojik literatürde kapitalizm üzerine yazılanlar Marx ve Weber'e refere edilmeden yazılamamaktadır. Hem Marx'ın hem de Weber'in kapitalizmin doğasına yönelik analizleri sosyolojik muhayyile için önemli uğrak noktaları olsalar da bazı bakımlardan eksik analizler olarak karşımızda durmaktadır. Marx için modern dünyayı biçimlendiren temel dönüştürücü güç kapitalizmdir ve modernliğin belirginleşen toplumsal düzeni, hem ekonomik sistemi hem de diğer kurumları açısından kapitalisttir (Giddens, 2004: 20). Marx'a göre üretim biçimi yalnızca ekonomik sistemi değil diğer tüm toplumsal sistemleri de belirleyen temel bir faktördür. Bu bakımdan kapitalizmle yükselen yeni yaşam tarzları da modern toplumun yansımaları arasında yerini bulur. Marx söz konusu durumu "Eski ve saygın hüküm ve kanaat dizileriyle birlikte tüm yerleşik, donuklaşmış ilişkiler yok ediliyor, yeni oluşumlar ise henüz kemikleşmeden geçerliliğini yitiriyor. Katı olan her şey buharlaşıyor, kutsal olan her şey kutsallığını yitiriyor ve nihayetinde insan, temkinli bir duyguyla yaşamına ilişkin gerçek koşullarla ve kendi türüyle olan ilişkileriyle yüzleşmek zorunda bırakılıyor" diyerek ifade etmiştir. Marx, modern gelişmenin temeli olarak gördüğü sınıfsal ayrımların kapitalizmin yarattığı eşitsizliklerden kaynaklandığını iddia ederek aslında modern çağa yönelik eleştirel bir tutum sergilemiştir. Fakat öte yandan geleceğe ilişkin optimist bir bakış açısıyla kendi içerisindeki çelişkileri nedeniyle kapitalizmin kendisini sonlandıracağı öngörüsünde bulunmuştur. Dolayısıyla Marx modernliği onaylamaktadır.

Max Weber, toplumsal yaşamda endüstriyel bir düzenden ziyade “kapitalizmi hâkim unsur olarak görmüş olmasına rağmen, birtakım konulardaki görüşleri Marx’tan ziyade Durkheim’a yakındır. Nitekim onun “kapitalizm” terimini kullanıma biçimi açık bir biçimde Marx’inkinden farklıdır. O, teknolojiye ve bürokratik örgütlenmede “rasyonelleşmeyi” anahtar kavram olarak ele almıştır. Bir başka deyişle Weber’e göre modernliğin temel dönüştürücü gücü rasyonelleşmedir (Giddens, 2004: 21). Weber’in modernite düşüncesinin merkezi, Batılı rasyonalizasyon ve tarihsel-dinsel bir süreç olarak dünyanın büyüünün bozulmasıdır (Çiğdem, 2004: 120). Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizm arasındaki ilişkiyi vurgulayarak mikro düzeydeki bireysel değerler ile makro düzeydeki iktisadi yapı arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmayı hedeflemiş ve aslında modern düşünce biçiminin modernite projesinin temellerini nasıl güçlü bir biçimde oluşturduğunu göstermeye çalışmıştır. Öte yandan Weber, rasyonalizasyonun ortaya çıkardığı kapitalist toplumu tahakküm edici bulmaktadır. Rasyonalizasyon kaçınılmaz olsa da modern toplum ruhsuz, anlamını ve özgürlüğünü yitirmiş bir toplumdur (Slattery, 2012: 49). Bu anlamda Weber’in moderniteye yönelik yaklaşımı ikircikli bir tavır olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir taraftan rasyonelleşme dolayımı ile moderniteye yönelik olumlayıcı diğer taraftan ortaya çıkaracağı sonuçlar itibariyle oldukça kaygılı bir tavır sergilemektedir.

Georg Simmel, bireysel yaşamlardaki fragmanlar üzerindeki vurgusuyla modernliğin sosyolojisini yorumlayıcı bir yaklaşımla ele alarak modern kültürü analiz eder (Jung, 1995: 56). Simmel için modernitenin birbirinden ayrı olmayan iki boyutu vardır. Bunlar; toplumsallığın bireysel deneyimleri dolayımıldığı metropolis ve modernitenin nesnel tahakkümle kendisini kurduğu olgunlaşmış para ekonomisidir (Çiğdem, 2004: 107). Simmel, 19. yüzyılda nesnel kültürün öznel kültür üzerinde kazanmış olduğu üstünlükten bahsederek, nesnel kültürü eşya kültürü olarak” adlandırmış (Jung,

1995: 61) ve para ekonomisinde her şeyin mübadele değeri ile ölçüldüğünü bunu da bıkkın ve doyumsuz bir kişilik tipi yarattığını söylemiştir (Frisby, 2015: 24). Simmel, bu analizler ile modernitenin açığa çıkardığı *yabancılaşmayı* ortaya koymayı hedeflemiştir. Onun nesnel ve öznel kültür ayrımı, yabancılaşmış olan bireyi tanımlamaya matuftur ve moderniteye yönelik eleştirilerinin ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Çiğdem, 2004: 111).

Modernite analizleri bağlamında her üç sosyoloğun modernite-kapitalizm ilişkilerine yönelik analizlerine dayanarak vardığımız çıkarım, moderniteyle kapitalizmi özdeşleştirmek değildir. Modernliğin ortaya çıkışı, modern ekonomik düzenin, yani kapitalist ekonomik düzenin, ortaya çıkışına denk düşse de modernlik kapitalizmle eşitlenemez (Giddens & Pierson, 2001: 85). Fakat yine de modernite ve kapitalizm arasındaki organik bağın farkında olmamız gerekmektedir. Bazı yorumcular söz konusu ilişkiyi daha radikal boyutta yorumlayarak ele almışlar ve bunu bir nevi özdeşlik olarak görmeye müsait bir biçimde ifade etmişlerdir. Mesela Wallerstein, dünyayı “kapitalist dünya ekonomisi” tarafından biçimlenen bir toplumsal sistem olarak değerlendirmiştir. Wallerstein’a göre 16. yüzyıldan itibaren kapitalist dünya ekonomisi veya modern dünya sistemi olarak adlandırılabilir. Özgül bir sistem Avrupa’da ortaya çıkmış ve 19. yüzyılın ikinci yarısında yeryüzünün tüm bölgelerinin kendine eklemleyinceye kadar devam etmiştir (1993: 146-148; 2004: 35).

Modernliğin Self-refleksif Karakteri

Sosyolojik literatürde genel olarak modernliği, özü itibariyle gelenek ile bir karşıtlık ilişkisi içinde ele alma eğilimi olsa da, modernliğin, birçok geleneksel toplumsal formu, en azından biçimsel olarak, sürdürdüğü ve somut toplumsal ortamlarda gelenek ile modernliğin birçok birleşiminin bulunduğu da ifade edilmektedir. Dolayısıyla gelenek ve modernlik, herhangi bir genel karşılaştırmayı

anlamsız kılacak kadar sıkı biçimde iç içe geçmiştir. Yine de söz konusu durumu, bir refleksif karakteri dolayısıyla, mutlak bir karşıtlık olarak değerlendirmek mümkündür.

Modern dünyayı şekillendiren, hızlı ve yoğun bir değişimdir. Bu değişimin toplumu nereye götüreceğine dair öngörü, kurucular olarak nitelendirilen yazarların temel uğraşısı olmuştur. Weber, moderniteyi genel anlamda olumluyor görünse de, onun tutumunun ikircikli ve oldukça bedbin olduğu ifade edilmişti. Marx, kapitalist modernleşmenin ufkunu kapitalizme içkin bulduğu paradoks ve çelişkilerde görmüştür. İnsanlığın kurtuluşu ve özgürleşmesi söz konusu çelişki ve paradokslarda yatmaktadır (Harvey, 1997: 120). Modernliğe yönelik bu yorumları esas almak suretiyle, modern dünyanın büyük oranda kapitalizm dolayısıyla biçimlendirildiği sonucunu çıkarabiliriz. Kapitalizm, nasıl ki feodal üretim biçimini değiştirirken ve ortadan kaldırırken insan ilişkilerini de dönüştürmüştür (Sarup, 1995: 156) doğal olarak kendini dönüştürme potansiyelini de içeriyor olmalıdır. Çağdaş dünyada kapitalizmin evrildiği aşamayı merkeze koymak suretiyle söz konusunun dönüşümün, doğasına içkin olduğunu varsaydığımız self-refleksivite yoluyla gerçekleştiğini söyleme imkânı ortaya çıkmaktadır. Kapitalizmin söz konusu niteliğini onun rasyonel doğasıyla ilişkili görmek mümkündür. 20. yüzyılda modernitenin geldiği aşama itibariyle ortaya çıkarmış olduğu militarizm ve iki dünya savaşı, kapitalizmin kendini dönüştürme imkânını da ifade etmektedir. Söz konusu durumları aydınlanmacı aklın, *ethosu* bağlamında bir tür kendini test etmenin ifadesi ya da tezahürü olarak yorumlanabilir. Zira hem faşizmler hem de her iki dünya savaşı, modernitenin nasıl evrensel bir baskıya dönüştüğünün göstergesi olarak karşımıza çıkmıştır. Söz konusu durumlar, aydınlanmanın vaadiyle örtüşmek bir yana, nasıl bir dünya açığa çıkardığını gözlemlene imkânı vermiştir. Fakat bunları oldukça kaba bir formda gerçekleşen modernitenin denetim ve tahakkümüyle yüzleşmek suretiyle erek onun üzerine düşünme imkânı

da açığa çıkardığını söyleyebiliriz. Yaşanan tecrübe, iktidarın kaba biçimini revize ederek ve şiddetten arındırarak daha incelikli, daha zarif fakat nüfuz ediciliğini daha da artırmış bir biçimde yeniden inşa etme imkânını da ima etmektedir. Zira çağdaş dünya söz konusu durumu açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Modern tahakküm, Bauman'ın ifadesiyle “akışkan gözetim”e evrilmiştir⁵. Söz konusu evrilmeyi modernitenin self-refleksif karakterinin bir neticesi olarak görmek / yorumlamak mümkündür. Çağdaş durumu farklı biçimlerde yorumlayan ve isimlendiren yorumcular bulunsa da, bu anlamda modernlik biçim değiştirerek devam eden bir süreçtir.

Mesela Habermas'ın modernliğe yönelik yaklaşımı tüm olumsuzluklara rağmen bir umudu ifade eder. Zira Habermas modernliğin bitmemiş bir proje olduğunu düşünür (Harvey, 1997: 25). Beck'in çağdaş dünyaya yönelik tanımlaması ise refleksif modernliktir. Beck, çağdaş öncesi modernliği basit modernlik olarak tanımlamış ve çağdaş modernliği refleksiviteyle özdeşleştirerek refleksif modernleşme olarak yorumlamıştır (2005: 13-14).

Giddens ve Pierson refleksiviteyi tüm insan eylemlerinin tanımlayıcı bir karakteristiği olarak yorumlar. İnsanların, rutin olarak yaptıkları şeylerin nedenleriyle bağlantılı kaldıklarını bunun insani yapıp-etmelerin ayrılmaz bir parçasını olduğunu söyler ve bunu eylemlerin refleksif olarak izlenmesi şeklinde adlandırır. İnsan eylemi, bir araya gelmiş etkileşimler ve nedenler zincirini değil, davranış ve bağlamlarının tutarlı ve hiç durmayan biçimde izlenmesini kapsar (2001: 39). Fakat Giddens ve Pierson'a göre refleksivite, geleneksel ve modern zamanlara göre temelde farklı bir karakter taşımaktadır. Geleneksel kültürlerde geçmişe duyulan saygı, önceki kuşakların deneyimlerini içerdiği ve sürdürdüğü içindir (2001: 39-40). Gelenek, refleksif davranışın izlenmesiyle, topluluğun zaman-uzam

⁵ Geniş bilgi için bk. Bauman & Lyon, 2013.

düzenlemesinin bir araya getirilme tarzlarından biridir ve yine belirli bir etkinlik ya da deneyimi, yinelenen toplumsal uygulamalarla yapılanmış olan geçmişin, bugünün ve geleceğın sürekliliği içine yerleştiren bir zaman ve uzam kullanma yoludur. Fakat gelenek, önceki kuşaklardan kültürel mirası devralan yeni kuşaklar tarafından yeniden icat edilmek zorundadır. Modernlik öncesi uygarlıklarda refleksivite, büyük oranda geleneğın yeniden yorumu ve açıklanmasıyla sınırlı ve geçmiş, geleceğeye göre çok daha baskın iken modernliğın ortaya çıkışıyla refleksivite, temel bir değışim geçirmiş ve çok farklı bir karakter kazanmıştır; Düşünce ve eylemin, sürekli olarak birbirinin üzerine yansıtılmasıyla, sistemin yeniden üretiminin temelini yerleşir. Artık, günlük yaşam akışının geçmişle hiçbir asli bağlantısı kalmamıştır (2001: 39-40). Modern toplumsal yaşamın refleksif karakteri, toplumsal uygulamaların, bu uygulamalarla ilgili yeni bilgiler ışığında sürekli olarak incelenip reforme edildiği, böylece karakterlerini yapıcı olarak değıştirdikleri gerçeğinden oluşur. Tüm toplumsal yaşam biçimleri aktörlerin onu nasıl sürdürecekleri bilgisine dayanır ve bu toplumsal yaşamdaki uzlaşımın özünü oluşturur. Sürekli bir biçimde değışimle karşı karşıya olsalar da uzlaşımın radikal ve insan yaşamının tüm yönlerini kapsayacak düzeyde olması, sadece modernlik dönemindedir. Aklın talepleri geleneğın yerini aldığında geleneğinkinden daha fazla kesinlik sunuyormuş gibi görünmüştür. Modernlik tümüyle refleksif olarak uygulanmış bilgidен oluşur. Giddens ve Pierson'a göre, baştanbaşa refleksif olarak kurulmuş bir dünyada yaşamaktayız (2001: 41). Söz konusu durum büyük oranda toplumbilimlerin işlevi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum bilimleri, modernlik içine derin bir biçimde girmiş durumdadır ve toplumsal uygulamaların gözden geçirilmesi işlevini üstlenmiştir (2001: 42). Toplum bilimlerinin modernliğın refleksif karakterindeki merkezi konumu, modern toplumsal yaşam üzerindeki en genel düşünce türü olarak oynadığı rolden ileri gelir. Refleksivite, modernitenin en temel karakteristiğini oluşturur. Söz konusu bu niteliğın merkezi konumunda toplumbilimleri

bulunmaktadır. Hatta Giddens ve Pierson'ın ifadesiyle modernliğin kendisi derinden ve aslen toplum bilimseldir (2001: 44).

Modern Kapitalist Toplumun Self-refleksif Karakteri ve Modernitenin Sosyoloğu Olarak Simmel

Simmel bir kuram oluşturmak niyetinde olmasa ve onun sosyolojik muhayyilesini bir teori olarak kavramak güç görünse de, üstü örtük bir biçimde onun yazılarında bir teori bulmak mümkündür (Jung, 1995: 27). Fakat onun teorisi için temel teşkil edici yaklaşımının ne olması gerektiğine yönelik karar vermek büyük bir güçlük barındırmaktadır. Zira onun yazılarının genişliği ve kapsayıcılığı böyle bir güçlüğu doğası gereği barındırmaktadır. Tüm bu zorluklara rağmen Simmel, gerçek bir modernite sosyoloğu olarak tanımlanmıştır. Simmel, çağdaşlarında gözlemlenen kapitalist toplum öncesine yönelik nostaljik bir öykünme içinde olmadığından, modernitenin gerçek bir sosyoloğu olarak değerlendirilmiştir (Ünsaldı & Geçgin, 2013: 157). Kimileri, Simmel'in modernitenin temel deneyimlerini çağdaşlarının çok azının ulaşabileceği düzeyde, yakalayabildiğine inanıyor ve Simmel'in zamanının gerçek anlamdaki tek filozofu, dönemin fragmanlara ayrılmış ruhunun gerçek ifadesi olduğuna inanmaktadır (2015: 16).

Simmel'in modernite kuramı, büyük ölçüde, modern hayatın deneyim tarzlarına dair bir çözümlerdir. Modernitenin doğasını anlama ve açıklamaya yönelik Simmel'in becerisi, sadece onun modernite çözümlemesinin içeriğinde değil, aynı zamanda çözümlerlerinin sunuş tarzında da kendini gösterir. Simmel'e göre sosyoloji bir şimdiki zaman çözümlemesine evrilmiştir. Dolayısıyla Simmel evrilen bu sosyolojik kavrayışla moderniteye dair ilk sosyolojiyi oluşturan isim olmuştur. O, sosyolojiyi geçici, anlık, rastlantısal olanın ve modern hayatın uçucu güzelliğinin çözümlemesi olarak uygulamıştır. Simmel'in modernite değerlendirmesi, o dönem Alman toplumunda yaşanan bazı değişimlere yönelik tarihsel bir

incelemeye dayanmamıştır. İlk çalışmalarından itibaren, toplumu tözselletirmekten ısrarla kaçınana Simmel, toplumun, kendi içine kapalı, mutlak bir kendilik olmadığını vurgulamıştır (2015: 17-18). Her şeyin birbiriyle etkileşim içinde olduğu, düzenleyici bir dünya ilkesinden hareket eden Simmel, dünya üzerindeki her nokta ile diğer bütün kuvvetler arasında, durmaksızın devinen ilişkiler olduğunu söylemiştir. Bu onun için sadece toplumsalı incelemeye yönelik yol gösterici bir ilke değil aynı zamanda modernitenin temel bir niteliğidir.

Simmel için, modernitenin toplumsal gerçekliğinin dinmeyen bir akış olarak yaşanmasını ve akışkan gerçekliğini ifade edecek en iyi kavramlar etkileşim ile toplulaşmadır (2015: 16). Simmel bu kavramlar çerçevesinde, toplumsal etkileşimlerin rastlantısal fragmanlarıyla ilgilenmiştir ve sosyolojisi için, uçucu etkileşim anları gibi, modernitenin unsuru olan ince, görünmez ilmekleri incelemeye yönelmiştir (2015: 19). Simmel'in modernite analizlerinde toplumsal deneyimler büyük bir önemi haiz olsalar da sadece bu deneyimlerin çözümlenmesi ile yetinmemiş aynı zamanda düşüncelerini de büyük ölçüde aynı toplumsal deneyimlerden elde etmiştir (2015: 20). Simmel için Berlin'in, 19. yüzyılın sonları ile 20. Yüzyılın başlarında kentten metropole dönüşümü süreci yaşadığı en sağlam, en kapsamlı gelişmeyle aynı zamana tekabül eder (2015: 21).

Simmel, modern hayatın en derin sorunlarının, ezici toplumsal güçler, tarihsel miras, toplumsal kültür ve hayat tekniği karşısında bireyin, varoluşunun özerkliğini ve bireyselliğini koruma talebinden kaynaklandığını düşünür (2015: 85). Simmel modern hayatın açığa çıkardığını düşündüğü derin sorunlar karşısında sosyolojiye bir görev yükler; “sosyoloji, metropol türü yapıların, hayatın bireysel içerikleri ile bireyüstü içerikleri arasında kurduğu denklemini çözmeye çalışmalı, “kişiliğin, dışsal kuvvetler karşısında kendini nasıl uyarladığını” araştırmalıdır. Simmel'in sosyolojiye yönelik belirlediği görev, modernitenin en derin sorunun, “kişinin, metropol tarzı toplumsal-

teknolojik bir mekanizmayla aynı seviyeye getirilip yıpratılmaya” direndiği varsayımında yatmaktadır. Simmel’e göre, ŐeyleŐmiŐ bir nesnel kültür olarak değerlendirilen bu “toplumsal-teknolojik mekanizma”, öznel kültürümüz karşısında yabancı bir Şey olarak varlığını sürdürür (Frisby, 2015: 27). Simmel’e göre modern hayat tarzı, kişisel hayat formunun eŐi görülmedik bir biÇimde tekdzeleŐmesine yol aĐmıŐtır. Bu, hayat tarzının kitlesel doğasından, hızlı ĐeŐitliliđinden, olanaklı bütün sınırları ve bugüne dek korunmuş sayısız kendiliği aşan eşitleme eğiliminden kaynaklanan bir sreğtir.” Fakat Simmel söz konusu tekdzeleŐmeye yönelik bir reaksiyon olarak abartılı bir znelleŐmeye vurgu ile bireyi güçlendirme Đabasına da dikkati ĐekmiŐ ve bunun da modernitenin öznelliği yok edici etkisinin bir sonucu olduğunu söylemiştir (Frisby, 2015: 26-27).

Metropolde Toplumsal Deneyim ve Kapitalizm zerine Refleksivite Olarak Sosyoloji

Yukarıda da değinildiği üzere, Simmel’e göre modernliğin geldiği nokta itibariyle, sosyoloji nitelik deđiŐirmiŐtir ve sosyolojiye yüklenen görev de farklılaŐmıŐtır. Artık sosyoloji “Modern hayatın ve ürünlerinin kendine özgü anlamını, yani kültürel gövdenin ruhunu irdeleyen bir araştırma, metropol türü yapıların hayatın bireysel iÇerikleri ile bireyüstü iÇerikleri arasında kurduğu denklemini Đzmek zorundadır: Böyle si bir araştırma, kiŐiliđin dışsal gçlere karşı kendini nasıl uyarladığı sorusunu yanıtlamalıdır. Simmel sosyolojisini tam da bu amaca matuf olarak inşa etme Đabası iÇinde olmuştur (2015: 94).

Daha önce ifade edildiği üzere Simmel, modernitenin ağığa Đıkar mıŐ olduğu nesnel kültürün öznel kültür üzerindeki yok edici etkisi bireyin toplumsal gçler karşısında kendi varlığının özerkliğini ve bireyselliğini koruma isteminden kaynaklanmaktadır. Fakat Simmel’e göre bu sreğ, ilkel insanın doğayla giriŐtiđi savaŐla baŐlayan en sonunda modern formunu alan bir sreğtir. Dolayısıyla sorun

modernitenin bir sonucu gibi görünse de, modernitenin bizzat kendisi söz konusu sürecin bir aşaması olarak yaşanmaktadır (Jung, 1995: 29). Modern dönemde bu süreç, bilim teknoloji ve sanatın eş zamanlı geliştiği fakat bireysel kültürün gerilediği bir trajedidir. Nesnel kültür, sürekli ilerlerken bireysel kültür geriler. Bireysel kültür ancak kendisini bu süreçten uzak tutarak gelişebilir (Swingewood, 1991: 193).

Simmel'e göre öznel kültürü negatif yönde etkileyen dışsal güçlerin başında rasyonelleşme gelmektedir. Simmel negatif etki olarak rasyonelleşmeye vurgu yapsa da soyut etkileşim biçimlerinin analizini yapmak yerine görünür güçlerin kültürel güçlerle etkileşimini göstermeyi, yani günlük ve görünür süreçler üzerinden toplumun somut işleyişini ele almayı hedeflemiştir. Ona göre bu güçlerin en başında metropol yaşamı gelir. Metropol yaşamının analizinde Simmel'in kent tanımlaması fiziksel sınırlarla değil, sosyolojik sınırlarla yapılmıştır. Simmel'e göre kent, "içerisindeki toplumsal etkileşimler üzerinde temel bir etkisi olan kendine özgü bir-toplumsal mekân olsa da, sosyolojik sonuçları olan mekânsal bir kendilik değil, mekânsal olarak oluşmuş sosyolojik bir kendiliktir (Frisby, 2015: 35).

Rasyonel ve endüstriyel süreçlerin ortaya çıkardığı metropol, yeni toplumsallığın çevresini oluşturur. Metropol, modern mekânlar olarak kapitalizmin matrisleridir. Metropol, bir yandan tek tek atomik düzeyde en küçük ilişki biçimlerini diğer yandan o ilişki biçimlerinin karşılıklığının en üst düzeyini ifade eder. Metropol, sürekli karmaşıklaşan karşılıklı etki süreçleri alanıdır. Metropolde etkileşimin yoğunluğu ve çeşitliliği sürekli artar. Sadece kişisel etkileşimler değil, kavramsal ve endüstriyel ürünlerle etkileşimler de toplumsal etkileşimin bir parçası haline dönüşür. Bireyin, içinde bulunduğu sabit bir gruba özgü bağlılık, yerini, giderek göreceli hale dönüşmüş çok yönlü bağlılıklara bırakır. Kent, bir kimseye yakın çevresi de dâhil olmak üzere, günlük etkileşim içerisinde karşılaştığı herkese karşı mutlak kayıtsızlık imkânı sunar. Bireylerin etkileşim alanları çeşitlenir,

ilişkilerin sayısı artarken ilişkilerin kurulduğu alanla bağı zayıflar. Bu çok farklı ve gevşek ilişkiler alanı, bireysel özgürlüğün artışı olarak yansır.

Simmel'e göre metropol kültürünün öznel kültür karşısında üstünlük kazanmasının daha derin kökenleri, metropolün para ekonomisinin merkezi olması olgusunda aranmalıdır. Gerçekten de para ekonomisi, metropolü egemenliği altına almıştır. Para ekonomisinin yayılması nihayetinde bir zihin egemenliğine dönüşür. Modern metropolde neredeyse tüm üretim, piyasa için yani üreticinin asla yüz yüze karşılaşmadığı, bütünüyle yabancı alıcılar için yapılır. Bu meçhullük her iki tarafın çıkarlarına katıksız bir tarafsızlık kazandırır. İki taraf da, zihinsel hesaplarla iktisadi çıkar elde etme peşindedir ve kişisel bir ilişkinin tartıya gelmez hukukuyla hesaplarının bozulacağı korkusu taşımaz (Simmel, 2015: 94). Nihayetinde modern Tin, gittikçe daha da hesapçı hale gelmiştir. Paranın hesaba dayalı doğası, hayatın öğeleri arasındaki ilişkilere yeni bir kesinlik kazandırmış, özdeşliklerin ve farklılıkların saptanmasına bir katiyet, anlaşmalara ve sözleşmelere bir netlik getirmiştir (Simmel, 2015: 96). Metropol, insan hayatına dakiklik, hesaplanabilirlik ve kesinlik gibi nitelikleri dayatır. Bunlar, yalnızca metropolün para ekonomisiyle ve zihinsel doğasıyla yakından ilgili özellikler değil aynı zamanda hayatın içeriğine de damgasını vuracak, akıldışı, içgüdüsel, başına buyruk özelliklerin ve itkilerin saf dışı edilmesine yarayacaktır (Simmel, 2015: 98). Görüldüğu üzere Simmel'e göre metropol yaşamı salt bir olumsuzluklar alanı değildir. Her ne kadar yaşanan süreç öznel kültürün aleyhine de olsa, açığa çıkardığı rasyonel ve hesaplanabilir düzen metropol yaşamını olumlu olmaya yeterlidir. Zaten yaşanan olumsuzluk modernitenin bir sonucu olmaktan ziyade insanlığın insanlığının doğal bir sonucu gibi durmaktadır. Bu anlamıyla Simmel ilerlemeci tarih kavrayışını da sürdürüyor gibi durmaktadır.

Yapısal farklılaşmaya neden olan modernleşme bireyi geleneksel toplumsal yapılardan özgürleştirmiştir. Özerk bir varlık haline gelen bireyin iç güvenliğinin yerini, belirsiz bir gerilim, hafif bir özlem duygusu, gizli bir huzursuzluk, çaresizce bir telaş almıştır. Tekrar ifade etmek gerekirse Simmel'e göre bu huzursuzluğun kendini en açık biçimde gösterdiği yer kent hayatıdır. Kent hayatında rastladığımız uç durumlar, para ekonomisinin uzanımlarının sonucudur (Simmel, 2015: 99). Buna eşlik eden rahatsız edici gerilim, modern zamanlara, özellikle de son dönemlerine ait bir olgudur. Bir gerilim, beklenti hissi, güçlü arzuların açığa çıkamaması duygusu bu zamanın niteliği olarak açığa çıkmaktadır. Simmel'e göre bu bir nevroz durumudur ve bilinç eşliğinin altında yatan bu nevrozun kökeni, doğadan giderek uzaklaşmanın ve para ekonomisine dayanan kent hayatının dayattığı soyut varoluşta yatmaktadır (2015: 101).

Bürokratik örgütlenmenin artan etkisi, bireyin söz konusu durumunu daha da derinleştirmektedir. Geleneksel toplumların aksine bürokratik örgütler, bireyi daha fazla ilişkiye zorlasalar da özgün ilişkilerin yoğunluğunun kaybolması, söz konusu ilişkileri araçsal ve biçimsel ilişkilere dönüştürmüştür. İşbölümünün bireyden gittikçe daha da fazla başarı talep etmesi ve tek yanlı ilgideki büyük ilerlemenin nesnel tinin öznel tine baskınlığını açığa çıkarır (Simmel, 2015: 107). Metropol yaşamı, para ekonomisinin de etkisiyle, bezgin ve budala bir insan profili açığa çıkarır. Söz konusu bezgin tavrın kökü hızlı bir biçimde değişen ve çok kısa aralıklarla çatışan algısal uyarılardır. Bu durum aynı zamanda metropole özgü zihinselliğin genişlemesinin de temelini oluşturur. Bezgin tavrın psikolojik kökeni, ayırt etme yeteneğinin körelmesidir. Söz konusu etki bireylerde şeyleri tek düze bir biçimde ve birbirinden farksız gri bir tonda görmeye sebep olur. Simmel bunun temelinde hayat tarzının doğasından, çeşitliliğinden, olanaklı bütün sınırları ve bugüne dek korunmuş sayısız kendiliği aşan eşitleme eğilimini görmüştür. Simmel'in bu durumun açığa çıkarmış

olduğu tekdüzeleşmeye karşı önerisi, bireyselliğin ve öznelliğin güçlendirilmesidir. Fakat dönemin açığa çıkardığı abartılı öznelciliğin de bu sürecin bir sonucu olduğu hususunda dikkat çeken Simmel'e göre kültürün aşırı nesneleşmesi karşısında bir tepki olarak kendini gösteren bu aşırı öznelcilik, metropolde doruk noktasına varır. Metropol, kişisel olan her şeyi yutarak büyüyen bu kültürün bütün çıplaklığıyla sergilendiği bir mekândır (2015: 100-101).

Sonuç

Simmel'in de ifade ettiği üzere endüstriyel kapitalizm, kentlere muhtaçtır. Bu kentler hem kültür hem de sanayi kentleridir ve bu ikisini birleştirmeden metropolis denen şehir mümkün değildir (Baker, 2014: 119). Simmel, modern yaşamın kendine özgü formlarına yönelik bir tür karşı çıkış ve yeni tarz bir tasvir faaliyeti olarak sosyoloji yapmıştır (Baker, 2014: 121).

Sosyolojinin modernliğin bilimi olarak ortaya çıktığı bilindik bir gerçektir. Buna rağmen sosyolojinin modern yaşamın doğasına yönelik analizleri büyük oranda yalnızca modernliğe yönelik bir kritik ve eleştiri olarak görülmeye müsait bir karakter taşımaktadır ve sosyolojik yazın büyük oranda bağlamsal motivasyonunu unutmaya müsait bir biçimde sürdürülmektedir. Sosyolojinin moderniteye yönelik bir eleştiri olarak görülmesi bütünüyle yanlış değildir elbette fakat çağdaş bir takım yorumcuların da gösterdiği üzere, sosyolojik muhayyileyi modernitenin self-refleksivitesi olarak ele almak, sosyolojik muhayyileye önemli bir katkı olacaktır. Yukarıda da değinildiği üzere modernite ile rasyonalizasyon, daha doğru bir ifade ile aydınlanmacı rasyonalizasyon mutlak ve organik bir ilişkiye sahip gibi durmaktadır. Refleksiviteyi rasyonalizasyonun doğasının gereği olduğu varsayımıyla, modernite ve modernitenin bir tezahürü olarak kapitalizmin self-refleksif karakterini bu sürecin kaçınılmaz neticesi olarak değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla sosyolojinin, modernliğin bir

bilimi olarak, modernliğin self-refleksivitesinin bir yolu olarak işlev gördüğü söylenebilir.

Klasik sosyologların içinde modernliğin sosyoloğu olma sıfatını en fazla hak eden isim olması hasebiyle Simmel'in analizlerini bu bağlamda düşünmek böyle bir değerlendirmeyi de mümkün kılmaktadır. Simmel, çağdaş toplumun kültür üzerinden analizini (modernliğin ve gündelik hayatın) yaparak, çağdaş kapitalizmi çelişkileri, açmazları ve negatiflikleriyle yüzleştirmektedir. Belki Simmel sosyolojisiyle böyle bir hedefi amaçlamamış olabilir fakat onun böyle bir amaç gütmemesi, onun sosyolojisini böyle bir işleve haiz olmadığı anlamına gelmeyecektir. Zira o'nun sosyolojisi sadece modern kültürün trajedisini ortaya koymayı hedeflemez, aynı zamanda onu aşmaya yönelik imkânı da açığa çıkarmayı hedefler. Simmel, modern kültürü, insan yaşamının doğal sürecinin bir sonucu ve tarihsel olarak muhakkak uğranılması gereken, bir uğrak olarak değerlendirirken, onu onaylar. Simmel, orada olup biteni tasvir eder fakat bu sadece yitirilenlere bir ağıt, bir umutsuzluğun açığa çıkardığı feryat değildir. Böyle bir karakter taşıyor izlenimini uyandıracak argümanları içeriyor olsa da o, olanı onaylamaya çağırır bizi. Simmel'de kapitalist toplumun ötesinde ya da dışında mümkün bir yer yoktur ve kapitalist toplumun yitime neden olduklarını bize sunacak olan bir davet asla bulunmaz. Onun önerisi kapitalist toplumun açığa çıkardıklarına alışıarak öznelliği geliştirmekten başka çare göstermez. Dolayısıyla bir modernite eleştirisi olarak okumak mümkünse de, Simmel sosyolojisini, sosyolojinin ideolojik işlevi bağlamında, kapitalizmin kendi üzerine düşümünün ve kendisiyle yüzleşmesinin bir tarzı, bir yolu olarak okumak da mümkündür.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- Baker, U. (2014). *Sanat ve arzu*. İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (1996). *Yasa koyucular ve yorumcular*. (Çev: K. Atakay), Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). *Modernite, kapitalizm, sosyalizm, küresel çağda sosyal eşitsizlik*. (Çev: F. D. Ergun), Say Yayınları.
- Bauman, Z. & Lyon, D. (2013). *Akışkan gözetim*. (Çev: E. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (2005). *Siyasallığın icadı*. (Çev: N. Ülner), İletişim Yayınları.
- Çiğdem, A. (2004). *Bir imkân olarak modernite: Weber ve Habermas*. İletişim Yayınları.
- Frisby, D. (2015). Sunuş / Georg Simmel - İlk modernite sosyoloğu. *Modern Kültürde Çatışma içinde (7-52. ss.)*, (Çev: T. Bora, E. Gen), İletişim Yayınları.
- Giddens, A. & Pierson, C. (2001). *Modernliği anlamlandırmak*. (Çev: S. Uyrkulak, M. Sağlam), Alfa Yayınevi.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin sonuçları*. (Çev: E. Kuşdil), Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin durumu, kültürel değişimin kökenleri*. (Çev: S. Savran), Metis Yayınları.
- Jung, W. (1995). *Georg Simmel; yaşamı, sosyolojisi, felsefesi*. (Çev: D. Özlem), Ark Yayınları.
- Kabakçı, E. (2019). *Sosyolojiyi kurmak*. Vadi Yayınları.
- Küçükalp, K. (2008). *Batı metafiziğinin dekonstrüksiyonu; Heidegger ve Derrida*. Sentez Yayınları.

- Nisbet, R. (2013). *Sosyolojik düşünce geleneği*. (Çev: Y. Kaplan), Paradigma Yayınları.
- Sarup, M. (1995). *Post-yapısalcılık ve postmodernizm*. (Çev: A. B. Güçlü), Ark Yayınevi.
- Simmel, G. (2015). *Modern kültürde çatışma*. (Çev: T. Bora, E. Gen), İletişim Yayınları.
- Slattery, M. (2012). *Sosyolojide temel fikirler*. Ü. Tatlıcan, G. Demiriz (Yay. Haz.), Sentez Yayıncılık.
- Swingewood, A. (1991). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi*. (Çev: O. Akınhay), Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ünsaldı, L. & Geçgin, E. (2013). *Sosyoloji tarihi*. Heretik Yayınları.
- Wallerstein, I. (1993). *Jeopolitik ve jeokültür*. (Çev: M. Özel), İz Yayıncılık.
- Wallerstein, I. (2004). *Modern dünya sistemi*. (Çev: L. Boyacı), Bakış Yayınları.
- Weber, M. (2013) *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu*. (Çev: L. Boyacı), Yarın Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Is it possible to think about sociology of sociology? This question will, of course, reveal a controversial answer. In this article, it is necessary to open sociological knowledge to evaluation on the basis of the assumption, we believe that an examination should be made into the relationship between sociology and capitalism. The motto embodied by the French Revolution has been concepts that symbolize the ethos of modern society. Liberty, Equality, Fraternity... Although interpreted in quite different ways, the situation we face in the modern world does not seem to coincide with these promises. To put it by Giddens and Beck's determinations, the world we are in is a world of risk. The promise of liberty has been replaced by fluid oversight in a very subtle and elegant form. In return for the promise of equality, wealth is largely accumulated in monopolies, and much of the world has been left in misery. We are faced with a situation where the promise of fraternity has been replaced by contemporary racism.

We cannot think of capitalism and the modern world apart. Although Marx and Durkheim see the modern age as a troubled period, they are hopeful. Marx predicted that the contradiction contained in capitalism would end capitalism, while Fukuyama declared the end of history after the collapse of the Soviet Union. According to this, by ending the evolution of humanity at the point reached by the capitalist West, it was implying that there was no human condition beyond modern Western civilization. The contemporary world seems to have largely endorsed this idea. Because the situation we face is functioning at a level that makes all hopes beyond capitalism meaningless or make it look like it is just a dream. Although it seems to contradict statements about the state of the modern world, despite the crises facing the world, it seems to have rendered meaningless the hopes of beyond capitalism in people's minds. Because capitalism, through self-reflexivity, constantly develops a reflex to confront contradictions and overcome them, and this is largely due to criticism of capitalism.

The modern individual and the modern mind, aiming to establish a new order by eliminating the chaos unleashed with the transition to the modern era, saw sociology as the building science of the new social order. Sociology's analysis of the modern world is largely seen only as a critique and critique of modernity, but it is possible to treat it as the self-reflexivity of capitalism. Because sociological knowledge gives capitalism the opportunity to develop itself by enabling it to confront its dilemmas and contradictions. Thinking about analysis of Simmel, who had a reputation as a sociologist of modernity in this context also makes such an assessment possible. By analyzing contemporary society through culture (modernity and everyday

life), Simmel confronts contemporary capitalism with its contradictions, dilemmas and negatives. His sociology not only aims to reveal the tragedy of modern culture, but also to reveal the possibility of transcending it. There is no possible place in Simmel beyond or outside of capitalist society, and there is never an invitation to present to us what capitalist society has caused loss. His proposal shows no alternative but to develop subjectivity by acclimating to what capitalist society reveals. Therefore, while it is possible to read as a critique of modernity, it is also possible to read Simmel sociology as a way for capitalism to reflect upon itself and confront itself in the context of the ideological function of sociology.